

Öğretmen, Yönetici ve Anne-Babaların Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi*

Tevhide Kargin* Funda Acarlar**

Bülbin Sucuoğlu***

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi

Özet

Bu araştırma ülkemizde 1986 yılından beri uygulanmakta olan kaynaştırma uygulamalarına ilişkin mevcut durumu saptamak amacıyla 2566 kişiden veri toplanarak gerçekleştirilmiştir. Bu kişilerin 907'si sınıf öğretmeni, 519'u okul yöneticisi ve 1140' ı ise engelli çocukları normal sınıflara devam eden anne babalardır. Veriler, katılımcıların demografik özellikleri, kaynaştırma uygulamaları, problemler ve ileride yapılması gerekenlerle ilgili sorulardan oluşan "Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Durum Saptama Anketi" aracılığı ile toplanmıştır. Verilerin analizi sonucunda, Türkiye'de kaynaşturmaya ilişkin birçok problem olduğu; öğretmenler, anne-babalar ve okul yöneticilerinin kaynaştırma uygulamalarına ilişkin bilgi ve becerileri ile okulların sınıf büyüklüğü, öğretim materyalleri ve destek servislerinin sınırlı olduğu görülmüştür. Ayrıca, sınıf öğretmenlerinin engelli çocuklara öğretim yapmak ve sınıfta bu çocukları desteklemek konusunda yeterli eğitim almadıkları bildirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kaynaştırma, öğretmen görüşleri, anne-baba görüşleri ve gereksinimleri, destek hizmetleri

Abstract

This research reported in this article investigated the current situation of the mainstreaming programs implemented since 1986 in Turkey. Participants of the study were 907 elementary school teachers, 519 school administrators and 1140 parents of the children with disabilities placed in regular schools. Data was collected by using "Mainstreaming Programs Situation Survey" consisted of questions related to the demographic characteristics of the respondents, ongoing mainstreaming applications, and problems. The frequency analysis of the responses of the subjects revealed that many problems existed in Turkey in terms of limitation of the

* EARGED tarafından desteklenen bu araştırma, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ortaklaşa yürütülen "Özel Gereksinimli öğrenciler için Kaynaştırma Modeli Geliştirme Projesi" kapsamında Özel Eğitim Bölümü öğretim elemanları tarafından planlanmış ve yukarıda adı geçen yazarlar tarafından analiz edilerek raporlaştırılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Ankara.

** Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Ankara.

*** Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Ankara.

information and the skills of the teachers, the parents and the administrators about the mainstreaming programs, and physical conditions of the schools such as class size, amount of instructional materials, lack of support services. Moreover all the respondents expressed that the teachers were not prepared for instructing students with disabilities and making accommodations necessary to support these students in integrated classrooms.

Key Words: *Inclusion, teachers' opinions, parents' opinions and needs, support services*

Kaynaştırma, özel gereksinimli öğrencilerin genel eğitim sınıfları içerisinde eğitimlerini ve buna paralel olarak akranlarıyla, sosyal ve eğitimsel açıdan birlikliliklerini amaçlayan bir eğitim modelidir (Lewis ve Doorlag, 1999; Salend, 1998). Eğitim sistemlerinde ayrılaştırılmış sistemlerden kaynaştırma eğitime doğru hareketin yaygınlaşmasında, insan hakları ve demokrasi alanında yaşanan gelişmeler ile eğitimde fırsat eşitliği düşünceleri etkili olmuştur. 1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde başlatılan kaynaştırma uygulamaları zaman içerisinde yaygınlaşarak pek çok ülkenin eğitim politikasının temelini oluşturmaya başlamıştır (OECD, 1995).

Kaynaştırma uygulamalarının yaygınlaşması, kaynaştırma programlarının etkililiğini inceleyen araştırmaların artmasına yol açmıştır. Bu araştırmalar sonucunda kaynaştırma uygulamalarının, özel gereksinimli öğrenciler ve aileleri (Fisher, 1999; Lewis ve Doorlag, 1999; Mickley, 2001; Walther-Thomas, 1997), engelli olmayan öğrenciler ile aileleri (Fisher, 1999; Kasari, Freeman, Bauminger ve Alkin, 1999) ve en önemlisi öğretmenlerin mesleki gelişimleri (Kayaoğlu, 1999; Şahbaz, 1997; Walther-Thomas, 1997) üzerinde olumlu etkileri olduğu belirtilmiştir.

Kaynaştırma eğitiminin başarılı olabilmesi için eğitim ortamının bazı özelliklere sahip olması gerektiği kabul edilmektedir. Bu özellikler; (a) öğretmenin ve okul personelinin kaynaştırma yaklaşımını benimsemesi, (b) kaynaştırma sınıfının hazırlanması, (c) eğitim programının bireyselleştirilmesi, (d) etkili sınıf yönetimi tekniklerinin kullanılması olarak belirtilmektedir (Kırcaali-İftar, 1998). Dolayısıyla bu özelliklerin sağlanmadığı kurumlarda engelli öğrenciler normal sınıflara yerleştirilseler bile gerçek bir kaynaştırma yapılamamakta, beklenen yararlar sağlanamamaktadır.

Ülkemizde kaynaştırma uygulamaları 1980'li yıllarda başlamış olmakla birlikte, 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 1997 yılında yürürlüğe girmesinden sonra yaygınlaştığı gözlenmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 2003 verilerine göre eğitim çağındaki 1.861.354 özel gereksinimli çocuğun 46.963'ü ilköğretim sınıflarına yerleştirilmiştir (M.E.B., 2003). Kaynaştırma okullarında ve kaynaştırma

öğrencisi sayısında belirlenen artışa karşın bu uygulamaların ülkemizdeki sonuçları ve etkililiğine ilişkin çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu konuda yapılan bir çalışmada öğretmen ve müdürlerin zihinsel engelli çocukların kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşleri ve yaşadıkları sorunlar araştırılmış, müdürler ve öğretmenler bu çocukların hem uygun olmayan davranışlarının, hem de öğrenme özelliklerinin kaynaştırma programlarını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir (Uysal, 1995).

Batu (1998), kaynaştırma öğrencilerinin bulunduğu kız meslek lisesinde yürüttüğü niteliksel çalışmada, lisede çalışan öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerini belirlemiştir. Araştırmanın sonucunda öğretmenlerin genel olarak kaynaştırma programından hoşnut oldukları, bu uygulamanın engelli genç kızlar için yararlı olduğuna inandıkları bulgusunu elde etmiştir. Araştırmada öğretmenler, öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine, sınav sistemine ve okulda özel eğitimcinin bulunmamasına ilişkin sorunlarını belirtmişler, okullarındaki uygulamaya ilişkin Milli Eğitim Bakanlığı'ndan çeşitli beklentileri olduğunu açıklamışlardır. Çalışmada kaynaştırma programlarına ilişkin iki temel öneri ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi kaynaştırma okullarında özel eğitimci bulunması, ikincisi ise her sınıfta özel gereksinimli öğrenci sayısının ikiden fazla olmamasıdır.

Öğretmenlerin kaynaştırma programlarına yönelik tutumlarının incelendiği bir çalışmada kaynaştırma uygulamalarında çalışan ve çalışmayan öğretmenlerin zihinsel engellilerin kaynaştırılmasına yönelik tutumları araştırılmış (Diken ve Sucuoğlu, 2001), bir diğer çalışmada ise kaynaştırmaya yönelik olumsuz tutumları azaltmak amacıyla hizmet içi eğitim programının düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır (Yıkılmış, Şahbaz ve Peker, 1997). Öğretmenlerin engelli öğrenciler ve kaynaştırmaya yönelik tutumlarını inceleyen bir başka çalışmada (Baykoç-Dönmez, Avcı ve Aslan, 1997a) ise, öğretmenlerin çoğunun tam gün kaynaştırmayı onaylamadıkları ve engelli öğrencilere ancak eğitsel destek verebileceklerini belirttikleri görülmüştür.

Öğretmenlerin yanı sıra anne babaların da kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşleri

incelenmiştir. Engelli olmayan çocukların anne-babalarının görüşlerinin incelendiği bir çalışmada, anne-babaların ve öğrencilerin çoğunun engelli öğrencilere yardım etmeyi istedikleri ancak diğer engel gruplarına göre zihinsel engelli çocuklarla bir arada olmayı daha az istedikleri belirlenmiştir (Baykoç-Dönmez, Avcı ve Aslan, 1997b). Kaynaştırma uygulamalarına katılan ve katılmayan engelli çocukların anne-babalarının çocuklarının eğitim sürecine katılmaları konusunda yapılmış bir çalışmada ise iki grup anne babanın eğitim sürecine katılmaları arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür (Sucuoğlu, 1996).

Ömeroğlu (1992) işitme engelli çocukların kaynaştırılması ile ilgili çalışmasında, okul öncesi dönemde yaratıcı dramının kullanılmasının işitme engelli çocukların diğerlerini model almalarını kolaylaştıracağını ifade etmiştir. Tüfekçioğlu (1992) ise öğretmen görüşmesi ve sınıf gözlemi yoluyla işitme engelli çocukların akademik başarılarını değerlendirmiş ve kaynaştırma koşullarının uygun şekilde karşılandığı kurumlarda çocukların başarılı olduklarını ancak, diğer okullarda aynı başarının gözlenemediğini belirtmiştir. Baykoç-Dönmez, Avcı ve Aslan (1997) gerek öğretmenlerin, gerekse anne-babaların kaynaştırmayla ve engelli bireylerin eğitimiyle ilgili bilgilendirilmelerinin, tutum ve görüşlerinde farklılık yaratmak açısından son derece önemli ve gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Kaynaştırma sınıflarındaki engelli ve engelli olmayan öğrencilerin sosyal etkileşimlerinin değerlendirilmesi etkili kaynaştırmanın sağlanabilmesi açısından önemli görülmektedir. Akçamete ve Ceber (1999) kaynaştırılmış sınıflardaki işitme engelli ve işiten öğrencilerin sosyometrik statülerini karşılaştırmalı olarak incelemişler ve toplam 54 öğrencinin katıldığı çalışmada, her iki grubun akran tercihi uygulamasından elde edilen seçilme ve reddedilme sosyometri statü puanları arasında anlamlı fark olduğunu bulmuşlardır. "Birlikte ders çalışmak, oturmak ya da oynamak/gezmek" nin üç seçilme ölçütü olarak ele alındığı çalışmada, işiten öğrencilerin işitme engelli öğrencileri bu ölçütler için hem seçmedikleri hem de reddetmedikleri belirtilerek bu sonuç her iki grubun arkadaşlık ilişkilerinin ve sosyal etkileşiminin yetersiz olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Ülkemizde kaynaştırma uygulamalarına ilişkin olarak yapılan bu çalışmalar gözden geçirildiğinde, genel olarak bu araştırmalarda kaynaştırmaya ilişkin görüş, düşünce ve tutumların incelendiği, bu çalışmaların küçük gruplardan toplanan verilerle yapıldığı görülmektedir. Oysa, Türkiye'de

kaynaştırma eğitiminin beklenen yararları sağlayabilmesi, gerekli değişikliklerin ve düzenlemelerin yapılması, sistemin okulların bulunduğu bölgelere göre farklılaştırılabilmesi/uyarlanabilmesi için kaynaştırma uygulaması yapılan okullardaki mevcut durumun saptanması gerekmektedir. Böylesi bir saptama, kaynaştırma ortamlarının düzenlenmesi, özel gereksinimli çocukların ve ailelerinin eğitimi, uygulamada çalışan eğitimcilerin sorunlarının giderilmesi ve kaynaştırma okullarında çalışacak elemanların yetiştirilmesi ile destek sistemlerinin oluşturulması gibi alt yapı çalışmalarının gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaktır. Ayrıca çalışma sonuçlarının ülke genelinde kamu yatırım ve uygulamaları ile birlikte, özel kurum ve kuruluşlarının da yatırım ve uygulamalarına yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Bu veriler ışığında Türkiye'de varolan sistemi iyileştirmeye, geliştirmeye yönelik, özel gereksinimli öğrenciler için hangi eğitim ortamlarının, hangi yöntemlerin daha uygun olacağı konusunda pilot projeler geliştirilmesine, uygulanmasına ve kaynaştırma eğitimi modelleri önerilmesine de temel oluşturacak bilgi elde edilecektir.

Bu gereklilikten yola çıkılarak, Türkiye'de ilköğretim düzeyinde öğrenim gören özel gereksinimli öğrencilerin bulunduğu kaynaştırma uygulamalarına ilişkin öğretmen, okul müdürü ve anne-babaların görüşlerinin belirlenmesi bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik özellikleri ile okulların sahip olduğu fiziksel koşullar nasıl bir dağılım göstermektedir?

2. Araştırmaya katılan okul müdürü, öğretmen ve anne-babaların *Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Durum Saptama Anketi*'ne verdikleri yanıtlar nasıl bir dağılım göstermektedir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, Türkiye'de ilköğretim düzeyinde öğrenim gören özel gereksinimli öğrencilerin bulunduğu kaynaştırma okullarındaki uygulamalara ilişkin öğretmen, okul müdürü ve anne-babaların görüşlerini belirlemeye yönelik tarama modelinde planlanan bir çalışmadır (Karasar, 1984). Bu çalışmada Türkiye'deki kaynaştırma uygulamalarına ilişkin mevcut durumun saptanması amaçlanmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye’de kaynaştırma uygulamaları yapılan 6961 ilköğretim okulunun müdürleri, bu okulların ilk kademelerindeki kaynaştırma yapılan sınıfların öğretmenleri ve bu sınıflardaki kaynaştırma öğrencilerinin anne-babaları oluşturmaktadır.

Örneklem oluşturmak amacıyla MEB kaynaştırma yapılan okullar listesinden yararlanılarak tabakalı örnekleme (Balcı, 2001) yoluyla evrendeki okullar bölgelere göre listelenerek yedi alt gruba ayrılmıştır. Her alt gruptaki iller kaynaştırma uygulamaları yapılan ilköğretim okulu sayılarına göre sıralanmış ve her alt gruptan okul sayıları en fazla olan üç il (bir bölgeden iki il) seçilerek toplam 20 il (Hatay, Isparta, Antalya, İzmir, Manisa, Denizli, İstanbul, Tekirdağ, Bursa, Ordu, Trabzon, Afyon, Ankara, Nevşehir, Gaziantep, Diyarbakır, Kahramanmaraş, Elazığ, Erzurum ve Bayburt) belirlenmiştir. Belirlenen illerdeki kaynaştırma okullarının idarecilerine, bu okulların ilk kademelerinde kaynaştırma uygulaması yapılan sınıfların öğretmenlerine ve bu sınıflardaki kaynaştırma öğrencilerinin anne-babalarına olmak üzere toplam 3000 “*Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Durum Saptama Anketi*” yönetici, öğretmen ve anne-baba formu gönderilmiştir. Anketlerin gönderilme ve toplanma işlemleri Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı (EARGED) tarafından gerçekleştirilmiştir. Gönderilen anketlerden 519 okul yöneticisi formu, 907 sınıf öğretmeni formu ve 1140 anne-baba formu (birlikte doldurmaları istenmiştir) olmak üzere toplam 2566 anket geri dönmüştür. Buna göre araştırmanın örneklemini belirlenen illerdeki 519 okul yöneticisi, 907 sınıf öğretmeni ve 1140 anne-baba oluşturmuştur. Bu çalışmanın örnekleminin evreni temsil etmeye yeterli ve ülkemizdeki kaynaştırma uygulamalarına ilişkin durumun saptanmasında önemli bilgi sağlayacak genişlikte olduğu düşünülmektedir

Veri Toplama Aracı

Araştırmada ilköğretim düzeyinde öğrenim gören engelli öğrencilerin bulunduğu kaynaştırma okullarındaki uygulamalara ilişkin öğretmen, yönetici ve anne-babaların görüşlerini belirlemek amacıyla *Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Durum Saptama Anketi* kullanılmıştır. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Bölümü öğretim elemanları tarafından geliştirilmiş olan anket, yönetici, öğretmen ve anne-baba formu olmak üzere üç ayrı formdan oluşmaktadır.

Okul müdürü formu (Ek 2) ile kaynaştırmaya ilişkin yönetsel boyutta okulda yapılması gerekenlerin ve okulun fiziksel koşullarının, öğretmen formu (Ek 1) ile sınıf ortamında yapılan düzenlemelerin ve karşılaşılan güçlüklerin, anne-baba formu (Ek 3) ile ise kaynaştırma ortamına ilişkin anne-babaların beklentilerinin ve karşılaştıkları güçlüklerin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Uygulanan anket ile aynı zamanda öğretmen, özel eğitim gereksinimli öğrenci ve anne babalar açısından kaynaştırma uygulamalarında ne tür desteklerin olduğunun da saptanması amaçlanmaktadır.

Kapsam Geçerliliği

Anketin kapsam geçerliliği alan uzmanı olan 9 kişinin değerlendirmeleri yoluyla incelenmiştir. Alan uzmanlarından maddeleri kapsam, anlaşılabilirlik ve ifade açısından beşli derecelendirmeye (1: Zayıf, 5: İyi) değerlendirmeleri istenmiştir. Araçta yer alan her ifade için uzmanların verdikleri puanların ortalamaları, standart sapmaları ve değişim katsayıları hesaplanmıştır. Ortalaması 4.25’ten büyük, standart sapması 1.00’den küçük ve değişim katsayısı %25’ten küçük olan ifadelerin araçta yer almasına karar verilmiştir. Değişim katsayısının %25’ten küçük olmasının uzmanların görüşlerinin/puanlarının homojen olduğunu göstereceği düşünülmüştür (Akt. Ceber ve Sucuoğlu, 2000). Uzman önerileri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Uygulama

Anketler, EARGED tarafından resmi bir yazı ile tüm kaynaştırma okullarına gönderilmiş ve geri dönüşleri sağlanmıştır. Araştırmadan güvenilir bilgiler elde edebilmek için anketler yönetici, öğretmen ve anne-babalara kapalı zarf ile gönderilmiştir. Anne-baba formu, ailelere öğretmen aracılığıyla kapalı zarf içinde ulaştırılmış, anne-babalardan anketleri birlikte doldurmaları istenmiş ve doldurulduktan sonra yine kapalı zarf ile öğretmene teslim edilmiştir. Anketleri dolduran bireylerin isim soyadı yazmaları istenmemiştir. Diğer kimlik bilgilerinin ise gizli tutulacağı bildirilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmaya katılan öğretmen, yönetici ve anne-babaların demografik özelliklerine ilişkin bilgiler ile ankete verdikleri yanıtlar için yüzde ve frekans hesaplaması yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bulguları sırasıyla öğretmenlerin demografik özellikleri ile okulun sahip olduğu fiziksel koşulların nasıl bir dağılım gösterdiğine ilişkin bulgular ile öğretmenlerin, yöneticilerin ve

anne-babaların kaynaştırmaya ilişkin görüşleri şeklinde verilmiştir. Buna göre öğretmenlerin demografik özellikleri ile okulun sahip olduğu fiziksel koşullara ilişkin bulgular Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özelliklerinin ve Okulların Fiziksel Koşullarının Dağılımı

		<i>Sayı (Yüzde)</i>
<i>Cinsiyet</i>	Kadın	451 (%49.7)
	Erkek	443 (%48.8)
<i>Yaş</i>	20-25	30 (%3.3)
	26-30	104 (%11.5)
	31-35	180 (%19.8)
	36-40	136 (%15.0)
	41-45	187 (%20.6)
	46 ve üstü	253 (%27.9)
<i>Hizmet Süresi (Yıl)</i>	1-5	90 (%9.9)
	6-10	212 (%23.4)
	11-15	96 (%10.6)
	16-20	108 (%11.9)
	21-25	256 (%28.2)
	26 ve üstü	132 (%14.6)
<i>Mezun Olduğu Okul</i>	İki yıllık enstitü/ yüksek okul	448 (%49.4)
	Eğitim Fakültesi	237 (%26.1)
	Diğer	208 (%22.9)
<i>Sınıftaki Öğrenci Sayısı</i>	10 ve altı	7 (%0.8)
	11-20	90 (%9.9)
	21-30	253 (%27.9)
	31-40	319 (%35.2)
	41-50	177 (%19.5)
	51 ve üstü	44 (%4.9)
<i>Kaynaştırma Konusunda Eğitim Alma Durumları</i>	Evet	165 (%18.4)
	Hayır	734 (%81.6)
<i>Kaynaştırılan Öğrenci Sayısı</i>	1	544 (%60.0)
	2	158 (%17.4)
	3	63 (%6.9)
	4	18 (%2.0)
	5	6 (%0.7)
	6 ve üstü	8 (%0.9)
<i>Okulların Fiziksel Koşulları</i>	Kaynak oda	71 (%13.7)
	Rehberlik servisi	305 (%58.8)
	Fen laboratuvarı	420 (%80.9)
	Bilgisayar laboratuvarı	200 (%38.5)
	Spor salonu	63 (%12.1)

Müzik odası	63 (%12.1)
Kütüphane	347 (%66.9)
Tiyatro salonu	122 (%23.5)
Oyun bahçesi	424 (%81.7)
Görüşme odası	112 (%21.6)

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırma grubunu oluşturan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun (%27.9) 46 yaş ve üstü olduğu, hizmet sürelerinin en fazla 21 ile 25 yıl arasında toplandığı, sınıflardaki öğrenci mevcutlarının 21 ile 40 arasında yer aldığı ve sınıfta kaynaştırılan özel gereksinimli öğrenci sayısının büyük çoğunlukla (%60.0) 1 öğrenci olduğu görülmektedir. Okul müdürlerinin eğitim durumları incelendiğinde, %49.4’ünün iki yıllık enstitü/yüksek okul, %26.1’inin eğitim fakültesi ve %22.9’unun diğer kurumlardan mezun olduğu dikkati çekmektedir. Okulun fiziksel koşullarına ilişkin olarak okul müdürlerinden alınan bilgilere göre çok az okulda kaynak odanın olduğu (%13.7), okulların büyük çoğunluğunun fen laboratuvarı (%80.9), bahçe (%81.7), rehberlik birimi (%58.8) ve kütüphane (%66.9) gibi fiziksel olanaklara sahip oldukları dikkati çekmektedir. Ancak bilgisayar laboratuvarı (%38.5), spor salonu (%12.1), müzik odası (%12.1), tiyatro salonu (%23.5) ve görüşme odası (%21.6) gibi fiziksel olanaklara sınırlı sayıda okulun sahip olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşleri

Ek 1’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik görüşlerini belirlemek üzere uygulanan anketin ilk dört maddesi okulda ve sınıfta yapılan fiziksel düzenlemelere ilişkindir. Elde edilen bulgular, sınıfların (%62.1) ve okulların çoğunda (%80.9) herhangi bir fiziksel düzenleme yapılmadığını göstermektedir. Ancak okulda ve sınıfta düzenleme yapılıp yapılmadığına ilişkin verilen yanıtlara birlikte bakıldığında sınıf ortamlarında daha fazla düzenleme yapıldığı, özellikle öğrencinin oturma yerinin değiştirildiği (%34.2) görülmektedir. Ayrıca öğrencinin oturma yerinde dikkati dağıtıcı materyallerin bulundurulmaması da (%23.9) öğretmenlerin sınıf içinde yaptıkları düzenlemeler arasında yer almaktadır. Okulda yapılan düzenlemelere bakıldığında ise verilen cevapların oldukça küçük bir kısmı (%19.1) okulda düzenleme yapıldığını, yapılanların ise daha çok sınıfın okul içindeki

yerinin düzenlenmesi (%11.2) şeklinde olduğunu göstermektedir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğunun (%81.6) kaynaştırma konusunda eğitim almadıkları görülmektedir (Ek 1). Eğitim aldığını bildirenlerin de (%18.4) özel eğitim konusunda düzenlenen hizmet içi eğitim programları (%10.3) ve üniversite eğitimi sırasında özel eğitim ile ilgili ders/dersler yoluyla bilgi aldıkları (%8.7) görülmektedir.

Öğretmenlerin yaklaşık yarısının (%48.0) engelli öğrenci sınıfa yerleştirilmeden önce çocuk hakkında bilgi aldığı, bu bilgiyi de sırasıyla öğrencinin ailesinden (%29.7), okul rehberlik servisinden (%18.5), okul müdüründen (%16.0) ve rehberlik araştırma merkezlerinden (%11.9) aldıkları belirlenmiştir. Bu bilgilendirmenin en çok çocuğun engeline ilişkin kısa bir açıklama şeklinde olduğu (%33.6), bunu sırasıyla çocuğun evdeki davranışlarına (%24.7), çocuğun değerlendirme sonuçlarına (%19.8), çocuğun gelişim özelliklerine ve gereksinimlerine ilişkin (%19.4) bilgilendirmenin izlediği, en az bilgilendirmenin ise çocuğun eğitiminde yapılacak düzenlemelere ilişkin (%11.7) olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%86.4) engelli öğrencinin kaynaştırılmasına ilişkin kendi bilgilerinin yeterli olmadığını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin eğitim almaya en çok gereksinim duydukları konuların sırasıyla, öğretim yöntemleri (%45.0), diğer öğrenci velilerini bilgilendirme (%42.3), farklı engel gruplarındaki çocukların genel özellikleri (%42.2) ve programı çocukların özelliklerine göre uyarılma (%42.1) olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin eğitim almaya en az gereksinim duydukları konunun ise engelli öğrencilere sosyal beceri kazandırılması (%2.3) olduğu dikkati çekmektedir.

Öğretmenlere kaynaştırma konusunda eğitim almaya ilişkin olarak bir taleplerinin olup olmadığı sorulduğunda büyük çoğunluğu (%89.7) herhangi bir taleplerinin olmadığını belirtmişlerdir. Ancak buna karşın kaynaştırma eğitimi konusunda

düzenlenecek olan bir eğitim çalışmasının sırasıyla çalışma grubu (%35.4), sınıf içi yardım (%33.7), yazılı bilgi (%33.0) ve yaz döneminde düzenlenen kurslar (%26.0) şeklinde tercih edildiği öğretmenler tarafından belirtilmiştir.

Sınıftaki diğer öğrencilerin engelli öğrenci hakkında bilgilendirilme durumlarına ilişkin verilen cevaplara bakıldığında öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%68.3) engelli öğrenciler hakkında bilgilendirildiği ve bu bilgilendirmenin daha çok sınıf öğretmeni tarafından (%63.3), ders sırasında kısa bir açıklama şeklinde (%54.7) yapıldığı anlaşılmaktadır. Öğrencilere yapılan açıklamanın ise hem öğrencilerin engelli arkadaşlarına nasıl yardım edeceğine ilişkin (%55.0), hem de engel durumu hakkında bilgi (%40.8) şeklinde yapıldığı bildirilmiştir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%61.7) engelli öğrencinin sınıfın gerekliliklerini yerine getiremediğini düşünmektedirler. Öğretmenlere sınıflarında bulunan engelli öğrenci için yardım (destek hizmet) alıp almadıkları sorulduğunda büyük çoğunluğu (%60.2) yardım almadıklarını bildirmişlerdir. Yardım aldıklarını bildiren öğretmenler ise daha çok okul rehberlik servisinden (%28.0), öğretim materyallerinin uyarlanması konusunda (%44.9) yardım aldıklarını bildirmişlerdir.

Sınıfta bulunan engelli öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%64.5) destek hizmet almadığı, alanların ise daha çok okul rehberlik servisinden (%16.6) aldıkları, bunu daha düşük bir oranla özel eğitim kurumlarından (%10.5) alınan destek hizmetlerin izlediği belirlenmiştir.

Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu sınıflarında bulunan engelli öğrencilere yönelik bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlanmadığını (%77.1) ve engelli öğrenciler için de mevcut müfredat programını uyguladıklarını (%70.9) belirtmişlerdir. Mevcut müfredat programını uygularken yapmış oldukları düzenlemeler daha çok derse katılımı teşvik etme (%53.8) ve sık tekrarlar yapma (%48.6) şeklinde olup; eve ek ödevler verme (%23.4), ek materyaller hazırlama (%16.8) ve okulda ders dışında öğrenci ile çalışma (%14.4) daha az yapılan düzenlemeler şeklindedir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu engelli çocuk aileleriyle işbirliği yaptıklarını (%74.1) ve bu işbirliğinin sırasıyla anne-babayı bilgilendirme (%49.7), düzenli görüşmeler yapma (%44.9), çocuğun gösterdiği gelişimi ve değerlendirme sonuçlarını aile ile paylaşma (%40.2) şeklinde olduğu görülmektedir. Evde yapılabileceklerle ilişkin eve yazılı bilgi gönderme şeklinde yapılan işbirliğinin ise öğretmenler tarafından en az tercih edilen yol (%12.5) olduğu görülmektedir. İşbirliği yapamadıklarını belirten öğretmenler (%25.9) ise en fazla ailelerin işbirliğine isteksiz olmalarını (%15.4) neden olarak bildirmişlerdir.

Okul Müdürlerinin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşleri

Okul müdürlerinin büyük çoğunluğu Ek 2'de görüldüğü gibi okullarının kaynaştırma çalışmaları için uygun olmadığını (%77.6) belirtmişlerdir. Bu durumun nedenini, sırasıyla, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması (%57.4), okulun fiziksel koşullarının uygun olmaması (%49.7), sınıf öğretmenlerinin isteksiz oluşu (%35.1), sınıflardaki öğrenci sayısının fazla olması (%31.8) ve diğer öğrencilerin ailelerinin isteksiz olması (%29.3) şeklinde belirttikleri görülmektedir.

Okul müdürlerinin büyük bir çoğunluğu kaynaştırma konusunda eğitim almamışlardır (%81.6). Okul müdürleri kaynaştırmaya yönelik daha fazla bilgi almaya gereksinim duyduklarını belirtmişlerdir. Gereksinim duyulan bilgi konularının sırasıyla farklı engel gruplarına ilişkin (%56.6), fiziksel koşulları uyarlamaya ilişkin (%51.3) kaynaştırma konusundaki yasal düzenlemelere ilişkin (%47.8) sınıf öğretmenlerinin kabulü ve desteğine ilişkin (%45.9) olduğu görülmüştür. En az gereksinim duyulan konu ise diğer öğrenci velilerini bilgilendirme (%2.7) şeklindedir.

Okul müdürleri kaynaştırma öğrencisi okula gönderilmeden önce kendilerinin bilgilendirilmediğini (%72.0) belirtmişlerdir. Bilgi aldıklarını belirten küçük bir grup ise (%28.0), rehberlik araştırma merkezleri aracılığıyla bilgilendirildiklerini (%25.0) ifade etmişlerdir.

Okul müdürlerinin büyük çoğunluğu kaynaştırma öğrencisi gelmeden önce ortam, öğretmen ve diğer öğrencilerin kaynaştırmaya hazırlanmadıklarını (%79.6); bu duruma neden

olarak da yapılacak düzenlemelere ilişkin yeterli bilgiye sahip eleman olmaması (%58.4), zaman ve kaynakların sınırlı olması (%39.1) şeklinde belirtmişlerdir.

Son olarak araştırmaya katılan okul müdürlerinin tamamına yakını (%92.2) kaynaştırma uygulaması nedeniyle herhangi bir destek almadıklarını bildirmişlerdir.

Anne-Babaların Kaynaştırmaya İlişkin Görüşleri

Ek 3'te görüldüğü gibi araştırmaya katılan anne-babaların yaklaşık yarısı çocuklarının yerleştirildiği sınıfın onların özelliklerine uygun olduğunu (%56.2) belirtirken, diğer yarısı da uygun olmadığını (%43.8) belirtmişlerdir. Uygun olmadığını söyleyenler bu duruma neden olarak öncelikle müfredat programının uygun olmadığını (%26.2) belirtmişler, daha sonra ise sırasıyla okulun fiziksel koşullarının uygun olmadığını (%20.0), sınıfın fiziksel koşullarının uygun olmadığını (%19.8), çocuklarının sınıftaki diğer öğrenciler tarafından dışlanıp alay edildiğini (%14.5) ve en düşük olarak da sınıf öğretmenin yeterli ilgilendiğini (%9.6) belirtmişlerdir.

Anne babalara çocuklarının hangi ortamda eğitim almalarını tercih ettikleri sorulduğunda büyük bir çoğunluğunun normal sınıfta eğitim almasını istediklerini (%39.8), ikinci olarak normal okulda özel sınıfta eğitimi (%31.5) ve üçüncü sırada ise gündüzlü özel eğitim okulunu (%22.6) tercih ettikleri görülmektedir. En düşük sıralamada ise kaynak oda eğitimi (%5.8) ile yatılı özel eğitim okulunda eğitimi (%9.1) tercih ettikleri görülmektedir.

Ailelerin büyük çoğunluğu çocuklarının eğitimini evde sürdürmeye yönelik olarak eğitim almadıklarını (%79.2) belirtmişlerdir. Eğitim aldıklarını bildirenlerin ise daha çok sınıf öğretmeni tarafından bilgilendiklerini (%16.3) belirttikleri görülmektedir.

Anne-babaların yaklaşık yarısı (%47.1) çocuklarının eğitimine evde yardım edebildiklerini belirtmişlerdir. Evde yardım edemediğini belirten anne-babalar (%52.9) bu durumun nedeni olarak en fazla evde nasıl yardım edeceklerini bilmemelerini göstermişler (%37.3), daha sonra bunu sırasıyla evde yeterli materyalin olmaması (%21.9), okulda nelerin öğretildiğini bilmemeleri (%18.6) ve

zamanlarının olmaması (%18.3) izlemiştir. Çocuğunun okulda aldığı eğitimin yeterli olduğunu düşünen anne- babalar (%11.1) ile sınıf öğretmeninden yeterli destek almadığını belirtenlerin (%5.3) oranının daha düşük olduğu görülmektedir.

Son olarak, anne-babaların neredeyse tamamı (%92.3) çocuklarının eğitimine ilişkin daha fazla bilgi/yardım almak istediklerini belirtmişlerdir. Anne babaların gereksinim duydukları bilgi konularına bakıldığında birinci sırada çocuklarına yeni bir bilgiyi/ beceriyi nasıl öğreteceklerinin yer aldığı (%56.2) görülmektedir. İkinci sırada çocuklarının gelecekteki ve şimdiki eğitim olanaklarının neler olduğuna ilişkin bilgi (%54.3) yer alırken, üçüncü sırayı ise çocuklarında gözledikleri olumsuz davranışları nasıl ortadan kaldıracaklarına ilişkin bilgi (%45.7) almaktadır.

Tartışma

Bu araştırmada **Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Durum Saptama Anketi** aracılığı ile okul yöneticileri, anne babalar ve öğretmenlere, varolan kaynaştırma uygulamalarına ve yapılması gerekenlere ilişkin sorular sorulmuştur. Üç grubun anket sorularına verdikleri yanıtlar incelendiğinde ülkemizdeki kaynaştırma uygulamalarını açıklayan ilginç sonuçlar ortaya çıktığı görülmektedir.

Kaynaştırmanın doğru olarak uygulanabilmesi için pek çok unsurun bir araya gelmesi gerekmektedir. Kaynaştırmanın başarısını arttıran en temel unsurlardan birisi okulun / sınıfın fiziksel koşullarının uygun olmasıdır (Kırcaali-İftar, 1998) Bu çalışmada okulların fiziksel özelliklerine göz atıldığı zaman iki önemli nokta dikkati çekmektedir. Öncelikle, okulların çok azında kaynak oda bulunmaktadır. Oysa engelli çocuklar sınıf içi ya da sınıf dışında bireysel özelliklerinin temel alındığı yardıma gereksinim duyabilirler. Kaynak odalar, bu öğrencilerin gereksinimlerini karşılamak üzere düzenlenen odalardır ve öğrenci günün ya da haftanın belli saatlerinde bu odaya gelerek destek hizmet elemanından destek alır. Desteklenmesi gereken öğrenci sayısı, öğrencilerin gereksinimlerinin yoğunluğu ve yerel politikalar çerçevesinde düzenlenen kaynak oda uygulamalarının (Friend ve Bursuck, 2002) henüz sistemde olmaması, hem çocuğa hem de öğretmene

destek verecek özel eğitimcilerin henüz okullarda görevlendirilmemesinin, kaynaştırma uygulamalarını baştan başarısızlığa mahkum ettiği düşünülebilir.

Bu çalışmada okulların fiziksel koşullarıyla ilgili dikkati çeken ikinci önemli nokta ise rehberlik servislerinin sınırlılığıdır. Rehberlik servislerinin sadece 305 (%58.8) okulda olduğu görülmektedir. Rehberlik servisleri, özel eğitimcilerin olmadığı okullarımızda çok önemlidir ve birçok öğretmen, rehber öğretmenlerle işbirliği yaparak engelli çocukların gereksinimlerini karşılamaya çalışmaktadır. Rehber öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarındaki rollerini araştıran bir çalışmada, rehber öğretmenlerin engelli çocukların özellikleri ve gereksinimleri, bilişsel ve sosyal problemleri, engellilerle ilgili yasalar, geçiş planları ve bireyselleştirilmiş eğitim planları hakkında bilgili olmaları gerektiği açıklanarak rehber öğretmenlerin engelli çocuklarla ilgili ders almaları ve uygulama deneyimi kazanmalarının gerekli olduğu tartışılmıştır (Milson ve Akos, 2003). Ülkemizde ise bu çalışmada da görüldüğü gibi kaynaştırma okullarının yaklaşık %50'sinde rehberlik servisleri bulunmamaktadır. Rehberlik servisinin bulunduğu okullarda ise rehber öğretmenler, eğitim fakültelerinin rehber öğretmen yetiştiren bölümlerinde özel eğitime giriş dersi dışında ders verilmemesi nedeniyle engelli çocuklarla çalışmak için yeterince donanımlı değildir. Ayrıca rehber öğretmenlerin / danışmanların daha sonraki yıllarda da özel eğitim ve kaynaştırma uygulamalarına ilişkin ders ya da kurs alma şansları çok sınırlı olmakta ya da hiç olmamaktadır. Sonuç olarak rehberlik servislerinin olmaması ve / veya rehber öğretmenlerin konuyla ilgili sınırlı bilgi ve beceriye sahip olmasının da kaynaştırma uygulamalarının başarısını olumsuz etkileyeceği açıktır.

Tablo 1'de görülen ve önemle üzerinde durulması gereken bir diğer bulgu ise sınıflardaki öğrenci sayısıdır. Öğrenci sayısı 30-40 arasında olan 316 sınıf, 40-50 arasında olan 172 sınıf ve sınıf mevcudu 50'nin üzerinde olan 44 sınıf bulunmaktadır. Bunun yanı sıra 157 sınıfta 2, 62 sınıfta 3, 18 sınıfta 4 ve 6 sınıfta 5 özel gereksinimli öğrenci bulunmaktadır. Oysa literatürdeki uygulamalara baktığımızda, sınıf öğretmenlerine destek verecek yardımcı öğretmen olmadığı da düşünüldüğünde bu sayının yüksek olduğunu söylemek mümkündür (Peterson ve Hittie, 2003).

Sınıftaki özel gereksinimli öğrenci sayısının az olması durumunda öğretmen sınıftaki tüm çocukların öğrenmesini sağlayacak şekilde öğretimi bireyselleştirebilir, tüm çocukların gereksinimlerini karşılayabilir. Sınıf mevcudunun ve bir sınıftaki özel gereksinimli öğrenci sayısının artması kaynaştırma sınıfındaki tüm öğrenciler için etkili öğretim yapılmasını zorlaştırabilecektir.

Çalışmanın en çarpıcı bulgusu, okullarında / sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olan öğretmenlerin ve yöneticilerin çoğunun hem kaynaştırma uygulamaları hem de bu uygulamalara katılan çocukların özellikleri konularında eğitim almadıklarını ifade etmeleridir. Oysa kaynaştırma uygulamaları normal eğitim ortamlarında gerekli düzenlemelerin yapılması ve her türlü özel eğitim destek hizmeti sağlanması ile başarıya ulaşmaktadır. Normal sınıf öğretmeni, (a) öğrencilerin özel gereksinimlerinin nasıl belirleneceği, (b) bu gereksinimleri karşılamak için kendisinin neler yapabileceği ve (c) başkalarından ne zaman ve nasıl yardım alacağı konusunda bilgi ve beceri sahibi olmalıdır (Kırcaali-İftar,1998). Dolayısıyla öğretmenlerin bu konularda, yöneticilerin ise normal eğitim ortamlarında yapılacak düzenlemeler hakkında bilgilerinin olmamasının kaynaştırma programlarının başarısını / başarısızlığını belirleyen temel faktörler olduğu düşünülmektedir.

Kurum yöneticilerinin okullarının kaynaştırma için uygun olmadığını belirtmeleri, engelli öğrenciler okula kayıt edilmeden önce bilgilendirilmemeleri ve buna bağlı olarak okul ortamında gereken hazırlıkların yapılmaması ile uygulamalar sırasında yöneticilerin hiç destek alamamaları ülkemizdeki kaynaştırma uygulamalarının niteliği hakkında fikir vermektedir. Kurum yöneticileri ve öğretmenlerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına ilişkin görüşlerinin incelendiği bir çalışmada, okul yöneticileri bu çocukların davranış özelliklerinin kaynaştırma uygulamalarını olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir (Uysal, 1995). Oysa, engelli çocukların sergiledikleri davranış özelliklerinin ya da istenmeyen davranışların önlenmesi ya da ortadan kaldırılması için öğretmenin a. bu davranışları ve davranışları ortaya çıkaran nedenleri, b. davranışları gözlemlemeyi, c. olumlu davranışları artırma stratejilerini bilmesi ve d. çocukların sosyal, davranışsal, fiziksel ve öğrenmeye ilişkin

gereksinimlerini karşılayabilmesi gereklidir (Salend, 1998). Çocukların davranışlarının çoğunluğu davranışın ortaya çıktığı ortam ve ortamın özellikleri ile ilişkilidir. Dolayısıyla okullarda yöneticilerin bilgilendirilmemesi, buna bağlı olarak gerekli hazırlıkların önceden yapılmaması, bu davranış özelliklerinin/ problemlerinin nedenlerini oluşturan temel faktörler olabilecektir.

Uysal (1995) aynı çalışmada, öğretmenlerin, zihin engelli çocukların öğrenme özelliklerinin kaynaştırmayı olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak belirttiklerini gözlemiştir. Ancak öğretmenlerin çoğunun, hem kaynaştırma programları hem de programa katılan engelli çocukların özellikleri hakkında eğitim almamış olmaları ve uygulama sırasında gereksinimleri olan desteği alamamaları çocuğun öğrenme özelliklerini problem haline getirebilmektedir. Oysa öğretmenlerin, engelli çocuğun özelliklerini ve gereksinimlerini bilerek sınıf müfredat programını, bu özellikler ve gereksinimlere göre uyarlama, ortamı / materyalleri hazırlama ve etkili öğretim tekniklerini kullanma konularında donanımlı olmaları ile bu problemlerin azalacağı ve zihinsel engelli çocukların kaynaştırma ortamlarından hem akademik beceriler hem de sosyal kabul açısından yarar sağlayacakları kabul edilmektedir (Freeman, 2000).

Bu çalışmada kurum yöneticilerinin anket sorularına verdikleri yanıtlar yöneticilerin genel olarak kaynaştırma uygulamaları hakkında olumsuz düşündükleri, bu uygulamalara karşı olumsuz tutumlar sergiledikleri şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenlerin tutum ve beklentilerinin çocukların engel derecesine ve engelin görünebilirliğine bağlı olarak değiştiği kabul edilse de (Cook, 2001; Soodak, 1998) yöneticilerin bilgilendirilmesinin, kısa süreli eğitim programları ile kaynaştırma uygulamalarına hazırlanmalarının bu olumsuz tutumlarda değişiklik yapacağı kabul edilmektedir. Ülkemizde 60 saatlik bir bilgilendirme programına katılan idarecilerin ve öğretmenlerin tutumlarının olumlu yönde değiştiği görülmüştür (Yıkımsı, Şahbaz ve Peker, 1997).

Çalışmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğu sınıflarındaki engelli çocuklar için özel düzenlemeler yapmadıklarını, çok az sayıda öğretmenin yaptıkları düzenlemelerin ise çocuğun yerini değiştirmek ya da dikkat dağıtacak nesnelere

ortadan kaldırmak ile sınırlı olduğu görülmüştür. Bu bulgu çok şaşırtıcı değildir. Çünkü kaynaştırma ve engelli çocuğun özellikleri hakkında hiç bilgisi olmayan ya da sınırlı bilgisi olan öğretmenlerin sınıf ortamlarını çocukların gereksinimlerine göre düzenlemelerini beklemek güç olacaktır.

Öğretmenler kaynaştırma hakkında bilgilerinin yetersiz olduğunu kendileri de belirtmişler ve en çok öğretim yöntemleri en az ise sosyal beceri öğretimini öğrenmek istediklerini bildirmişlerdir. Bu sonuç iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi, engelli çocuklar için kullanılan öğretim yöntemleri engelli olmayan çocuklardan farklı değildir. Dolayısıyla öğretmenlerin, engelli olmayan çocuklara öğretim yaparken kullandıkları öğretim yöntemlerini engelli çocuklar için de kullanabileceklerini bilmedikleri ya da genel olarak farklı öğretim yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmadıkları düşünülebilir. İkincisi, son yıllarda sosyal beceri öğretimi kaynaştırma uygulamalarının en temel elemanları olarak düşünülmektedir, çünkü bu becerilerin öğretiminin bir çok davranış problemini önlediği, çocukların içinde yaşadıkları sınıf, okul ya da okul dışı topluma uyum sağlamaları için en temel beceriler olduğu kabul edilmektedir (Warger, Rutherford, 1996). Ayrıca, bazı araştırmalarda sosyal beceriler ilköğretimde başarı için kritik / en önemli beceriler olarak belirtilmektedir (Lane, 2004). Bu çalışmada öğretmenlerin sosyal beceri öğretimini öğrenmek istememeleri, sosyal becerilerin önemi ve işlevleri ile bu becerilerin nasıl öğretilebileceği hakkında sınırlı bilgi sahibi olmaları ile açıklanabilir.

Bu çalışmanın öğretmenlere ilişkin önemli bulgularından bir diğeri ise, sınıfında engelli çocuk olan öğretmenlerin %89.7 gibi büyük çoğunluğunun kaynaştırma uygulamaları konusunda herhangi bir bilgi alma taleplerinin olmamasıdır. Buell, Hallam ve McCormick (1999) yaptıkları çalışmada kaynaştırma konusunda hizmet içi eğitim talepleri olan sınıf öğretmenlerinin %78'inin bu desteğe sahip olmadıklarını ifade ettiklerini belirlemişlerdir. Bu çalışmada öğretmenlerin bilgi alma taleplerinin olmaması, öğretmenlerin sınıflarındaki engelli çocuklarla çok ilgilenmedikleri, onları öğrencileri olarak kabul etmedikleri ve bu nedenle de bu çocuklar ve kaynaştırmaya ilişkin bilgi istemedikleri şeklinde yorumlanabilir. Sınıfında zihinsel engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin

zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının araştırıldığı bir çalışmada bu yorumu destekleyebilecek bulgular olduğu; iki grup öğretmenin kaynaştırmaya ilişkin tutumları arasında fark bulunmadığı görülmüştür. Araştırmacılar bu bulguyu da öğretmenlerin sınıflarındaki zihinsel engelli çocukları görmezden geldikleri ve onlara öğretmek konusunda çaba göstermedikleri şeklinde yorumlamışlardır. Ayrıca aynı araştırmacılar öğretmenlerin, bu çocukları diğer öğrenciler gibi kabul etmeleri ve onların öğretimlerinden sorumlu olduklarını ancak gereksinimlerini karşılayamadıklarını hissettikleri zaman iki grubun puanları arasında fark olacağını beklediklerini açıklamışlardır (Diken ve Sucuoğlu 1999). Öğretmenlerin engelli çocuklarla ilgilenmemesi ve görmezden gelmesi de olumsuz tutumlarının bir göstergesi olarak düşünülebilir. Dolayısıyla öğretmen tutumlarının olumlu yönde değiştirilmesi konusunda çalışmaların yapılması önem kazanmaktadır. Kayaoğlu'nun (1999), sınıflarında işitme engelli çocuk bulunan sınıf öğretmenleri için hazırladığı bilgilendirme programının öğretmenlerin işitme engellilere yönelik tutumları üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmasında ümit verici sonuçlar olduğu görülmüştür. Öğretmenler 15 saatlik programda bilgi verme, tartışma, video gösterimi ve sınıfa engelli konuk davet etme gibi etkinliklerle işitme engelliler hakkında bilgilendirilmişler ve uygulama sonucunda öğretmenlerin işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarında olumlu yönde anlamlı fark olduğu görülmüştür. Bu sonuçtan hareketle kaynaştırma uygulamalarına katılan öğretmenlerin etkili bir bilgilendirme programıyla engelli çocuklara yönelik tutumlarının değişebileceği, bu nedenle ülkemizde sınıf öğretmenlerine kaynaştırmaya ilişkin bilgilerin üniversite yıllarında ya da daha sonra hizmet içi eğitimlerle verilmesinin gerekli olduğu kabul edilebilir.

Kaynaştırma uygulamalarının en önemli elemanlarından birisi de engelli olmayan çocuklardır. Engelli çocukların sınıftaki engelli olmayan arkadaşları tarafından kabul edilmesi, iki grubun arkadaşlık ilişkilerinin ve etkileşimlerinin geliştirilmesi, öğrencilerin engelli akranları hakkındaki bilgi, düşünce ve tutumları ile ilişkilidir. Bu çalışmada öğretmenlerin %68.3'ü diğer çocukları bilgilendirdiklerini, bunu engelli çocuk hakkında kısa bir açıklama şeklinde yaptıklarını, bilgilendirmedi hem engel durumu hem de engelli

arkadaşlarına nasıl yardım edecekleri konularına odaklandıklarını bildirmişlerdir. Bu tür bilgilendirmenin hem engelli olmayan çocukların engelli akranlarına yönelik tutumları hem de engelli çocukların sosyal kabulleri üzerindeki etkilerinin araştırılması gereklidir. Böyle bir araştırmanın sonuçları, engelli çocukların sosyal kabulleri ve arkadaşlık ilişkileri konusunda sınıf ortamında yapılacak olan çalışmalar, verilecek bilgi, bilginin türü ve miktarı ile konuya ilişkin alınacak önlemler için temel bir dayanak noktası sağlayacaktır.

Kaynaştırma programlarında sınıf öğretmenlerine sınıf içi ya da dışında destek verilmesi gerektiği, destek türü ve miktarının öğretmenin ve engelli çocuğun özelliklerine göre değişeceği açıklanmaktadır (Kırcaali- İftar, 1998). Sınıf öğretmenin farklı özellikleri ve gereksinimleri olan çocukla karşılaştığında çocuğu tanıma, ders içeriklerini ve materyalleri uyarlama, çocuğun başarısını değerlendirme gibi konularda desteğe gereksinim duyması kaçınılmazdır. Öğretmenlerin sahip oldukları destek ile kaynaştırmaya yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Everington, Stevens ve Winters (1999) öğretmenlerin sahip oldukları destekler arttıkça kaynaştırmaya yönelik tutumlarının olumlu olduğunu belirlemişlerdir. Bir özel eğitimcinin sınıf öğretmeni ile çalışması, sınıfın içinde ya da dışında destek vermesi, uygulamaların niteliğini ve buna bağlı olarak başarısını arttıracaktır. Bu çalışmada, öğretmenlerin yaklaşık % 70' i hiçbir destek alamadıklarını, destek alan küçük bir grup ise okul rehberlik servisinden yardım aldıklarını belirtmişlerdir. Ülkemizdeki kaynaştırma uygulamalarının niteliğini, başarısını değerlendirirken, öğretmenler için gerekli destek hizmetlerinin olmaması da önemli bir faktör olarak göz önüne alınmalı ve bu destek hizmetlerini sağlayacak eleman yetiştirilmesine ilişkin çalışmalar ivedilikle başlatılmalıdır.

Kaynaştırma uygulamalarını zorunlu hale getiren yasaya göre, normal sınıftaki her çocuğun gereksinimlerinin karşılanabilmesi için Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları (BEP) hazırlanmalıdır. BEP, engelli çocuk için öğretmenin bir öğretim yılında gerçekleştirmeyi planladığı hedeflerden oluşan bir sözleşmedir. Bir başka deyişle BEP, engelli çocukların, anne babaların, öğretmenlerin özel gereksinimlerini karşılamak için

oluşturulmuş özel öğretim programlarıdır (Fiscus ve Mandell, 2002) ve engelli çocuğun öğretimi BEP'te yer alan amaçlar çerçevesinde planlanır. Bu çalışmada öğretmenlerin yaklaşık % 80' i BEP hazırlamadıklarını ve sınıf müfredat programını engelli çocuğa da uyguladıklarını bildirmişlerdir. Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarının başarıyla yürütülmesi için gerekli desteklere sahip olup olmadıklarının ve çeşitli alanlardaki hizmet içi eğitim gereksinimlerinin incelendiği bir çalışmada da benzer şekilde sınıf öğretmenleri BEP hazırlama için kendilerini yeterli hissetmediklerini bildirmişlerdir (Buell, Hallam ve McCormick, 1999). Bu çalışmada bir grup öğretmen ise engelli öğrenciyi desteklemek için derslerde çok tekrar yaptıklarını, derse katılımı teşvik ettiklerini, ek ev ödevleri ve materyaller hazırladıklarını ve ders saati dışında engelli çocukla bireysel çalıştıklarını belirtmişlerdir. Ancak bu çabaların, kaynaştırma programlarının niteliğini ve çocuğun programdan yararını artırmak için yeterli olmadığını düşünülmektedir.

Engelli çocuğa sahip anne babalar kaynaştırma uygulamaları konusunda farklı görüşler ifade etmektedirler. Bazı anne babalar, çocuklarının etiketlenmeden normal sınıfa devam etmelerini istemekte, kaynaştırmaya ilişkin endişeler taşısalar bile çocuğun akranları arasında olmasının ona akademik ve sosyal avantajlar sağlayacağına kabul etmektedirler. Bazı anne babalar ise, engelli olmayan çocukların engelli akranlarını kendileriyle eşit görmeyeceklerini, çocuklarıyla alay edileceğini, çocuklarının öğretmenin beklentilerini karşılamayacağını düşünerek, özel sınıflar ya da özel eğitim okulları gibi ayrı eğitim ortamlarını tercih etmektedirler (Salend, 1998; Wood, 1998). Bu çalışmada da benzer sonuçlar görülmüş, anne babaların % 39.8' i çocuklarının normal okula devam etmesini, yaklaşık % 60'ının ise özel eğitim sınıfları ya da okullarına gitmesini istediklerini bildirmişlerdir. Dönmez, Avcı ve Aslan (1997) konuya farklı bir boyut getirmişler, çocuğu kaynaştırma uygulamasına devam edenlerin kaynaştırma uygulamalarını, çocuğu özel eğitim kurumlarına devam edenlerin de ayrı eğitim ortamlarını tercih ettiklerini açıklamışlardır.

Çalışmanın anne babalarla ilgili en önemli bulgusu, anne babaların hemen hemen hepsinin bilgi ve yardım gereksinimleri olduğunu

bildirmeleridir. Anne-babalar, özellikle çocuğa yeni bir beceri öğretmek ve problem davranışları ortadan kaldırmak konularında bilgi istemekte ve çocukları için hem şimdiki hem de gelecekteki eğitim olanaklarının neler olduğunu da merak etmektedirler. Ayrıca, okulda neler öğretildiğini ve evde nasıl öğreteceklerini bilmediklerini belirtmişlerdir. Anne babaların gereksinimlerini araştıran diğer çalışma bulgularıyla tutarlı olan bu çalışmanın bulgularına göre, engelli çocuğa sahip anne babaların en temel bilgi gereksinimleri, yeni beceri öğretmek ve uygun olmayan /problem davranışları azaltmak ve kontrol etmek konusundadır. Bu gereksinim çocuğun katıldığı program (kaynaştırma programı, erken eğitim programı, vb.) ve çocuğun engeli (işitme, görme engeli ya da zihinsel engel, vb.) ile yaşına göre değişmemektedir. (Akçamete ve Kargin, 1996; Bailey, Blasco ve Simeonsson, 1992; Sucuoğlu, 1995; Sucuoğlu, 2001). Anne babaların bilgi gereksinimlerinin karşılanması ile çocuklarının eğitimine daha çok katılmaları ve öğretmen ile daha fazla işbirliği yapmaları beklenmektedir. Bu nedenle anne babaların bilgisinin yetersiz olması, kaynaştırma programlarına aktif katılmalarını da olumsuz yönde etkileyecektir.

Ülkemizde kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerin, düşüncelerin ve tutumların incelendiği bazı araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Ancak 50.000' e yakın öğrencinin kayıtlı olduğu bildirilen kaynaştırma uygulamalarının başarısının değerlendirilmediği, bu uygulamaların hem engelli çocukların hem de engelli olmayan akranlarının gelişimini nasıl etkilediği ve uygulamaların maliyeti hiç araştırılmamıştır. Gelecek çalışmalarda, programların ne kadar etkili olduğu, uygulamaların özellikle engelli çocukların gelişimleri üzerindeki etkisi, uygulamalara katılan engelli çocukların ilköğretim okullarından mezun olduktan / ayrıldıktan sonraki performansları ayrıntılı olarak incelenmelidir. Ancak bu şekilde kaynaştırma uygulamalarında gerekli düzenlemeler, değişiklikler yapılabilecek ve bu uygulamalarda çalışacak eleman yetiştirme çalışmaları da başlatılabilecektir. Bu çalışmalara hemen başlanması ve kaynaştırma uygulamalarının amacına uygun ve beklenen yararları sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi üzerinde ivedilikle çalışılması gereken önemli bir konudur.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G., & Ceber, H. (1999). Kaynaştırma sınıflarındaki işitme engelli ve işiten öğrencilerin sosyometrik statülerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 64-74.
- Akçamete, G., & Kargin, T. (1996). İşitme engelli çocuğa sahip ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 7-20.
- Bailey, D. B., Blasco, P. M., & Simeonsson, R.J. (1992). Needs expressed by mothers and fathers of young children with disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 97(1), 1-10.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Batu, S. (1998). *Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., & Aslan, N. (1997a). İlk ve ortaöğretim kurumu öğretmenlerinin engellilere ve kaynaştırmaya ilişkin bilgileri ve görüşleri. *4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri*, Eskişehir.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., & Aslan, N. (1997b). Normal gelişim gösteren öğrenci velilerinin engellilere ve entegrasyona bakışları. *1. Ulusal Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi'nde sunulan bildiri*, Ankara.
- Buell, M. J., Hallam, R., & McCormick, M. (1999). A survey of general and special education teachers' perceptions and inservice needs concerning inclusion. *International Journal of Disability, Development and Education*, 46(2), 145-156.
- Cook, B. G. (2001). A comparison of teachers' attitudes toward their included students with mild and severe disabilities. *Journal of Special Education (Online)* Available: http://findarticles.com/p/articles/mi_m0HDF/is_4_34/ai_76157545.
- Ceber, H., & Sucuoğlu, B. (2000). Normal ve zihinsel engelli bebeklerde anne-bebek etkileşiminin karşılaştırılması olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 47-59.
- Diken, H. İ., & Sucuoğlu, B. (2001). Attitudes of Turkish elementary school teachers towards mainstreaming of children with mental retardation. (Poster session) *CEC Annual Convention and Expo*. April 18-21 2001 Kansas, USA.
- Everington, C., Stevens, B., & Renner Winters, V. (1999). Teachers' attitudes, felt competence, and need of support for implementation of inclusive educational programs. *Psychological Reports*, 85, 331-338.
- Fisscuss, D.E., & Mandell, J.C.(1983). *Developing individualized education programs*. (Ed. Gönül Akçamete). Çev: Hatice Günayer Şenel, Elif Tekin. Anı Yayıncılık, Ankara.
- Fisher, D. (1999). According to their peers: Inclusion as high school students see it. *Mental Retardation*, 37(6), 458-467.
- Freeman, S. (2000) Academic and social attainments of children with mental retardation in general education and special education settings. *Remedial and Special Education*, 21(1), 3-20.
- Friend, M., & Bursuck, W.D. (2002). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers*. Boston: Allyn and Bacon A Pearson Education Company.
- Karasar, N. (1984). *Bilimsel araştırma yöntemi: İlke ve teknikler*. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık Yayınevi.
- Kasari, C., Freeman, S. F. N., Bauminger, M., & Alkin, M. C. (1999). Parental perspectives on inclusion: Effects of autism and down syndrome. *Journal of Autism And Developmental Disorders*, 29(4), 297-305.
- Kayaoğlu, H. (1999). *Bilgilendirme programının normal sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma ortamındaki işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). Kaynaştırma ve destek özel eğitim hizmetleri. S. Eripek (Ed.), *Özel Eğitim (17-26)*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Lane, L. K. (2004). Teacher expectation of student behavior: Social skills necessary for success in elementary school classroom. *Journal of Special Education (Online)*. Available: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0HDF/is_2_38/ai_n6143644.
- Lewis, R.B., & Doorlag, D.H. (1999). *Teaching special students in general education classrooms*. (5th Ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- M.E.B. (2003). *İstatistiksel veriler*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Milson, A., & Akos, P. (2003) Counselor preparation: Preparing school counselors to work with students with disabilities. *Counselor Education & Supervision*, 43, 86-95.
- Mickley, J. (2001). Full inclusion is not the least restrictive environment for all students with disabilities.(Online).Available: <http://san183.sang.wmich.3edu/sped603/papermickley.html> (04.01.2001).
- OECD (1995). *Integrating students with special needs into mainstream schools*. Paris: OECD Publications.
- Ömeroğlu, E. (1992) Okul öncesi işitme engelli çocukların kaynaştırılmasında yaratıcı drama eğitiminin kullanılması. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(2), 31-33.
- Salend, S. J. (1998). *Effective mainstreaming*. New Jersey: Merrill Publishing.
- Soodak, L. (1998). Teacher, student, and school attributes as predictors of teachers' responses to inclusion. *Journal of Special Education*, 31(4) (Online) Available: <http://weblinks2.epnet.com/citation.asptb>.
- Sucuoğlu, B. (1995). Özürlü çocuğu olan anne babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 2(1), 10-18.

- Sucuoğlu, B. (1996). Kaynaştırma programlarında anne baba katılımı. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 25-43.
- Sucuoğlu, B. (2001). Küçük adımlar erken eğitim programının gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip ailelerin gereksinimleri üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı*. İstanbul: Zihinsel Engellilere Destek Derneği.
- Şahbaz, Ü. (1997). *Öğretmenlerin özürlü çocukların kaynaştırılması konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarının değişmesindeki etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Tüfekçioğlu, Ü. (1992). *Kaynaştırmadaki işitme engelli çocuklar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Uysal, A. (1995). *Öğretmen ve okul yöneticilerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Warger, C.L., & Rutherford, R. (1996). *Social skills instruction: A collaborative approach*. Washington: Foundations for Exceptional Individuals.
- Walther-Thomas, C. S. (1997). Co-teaching experiences: The benefits and problems that teachers and principals report over time. *Journal of Learning Disabilities*, 30 (4), 395-407.
- Wood, J. W. (1998) *Adapting instruction to accomodate students in inclusive settings*. New Jersey: Prentice Hall.
- Yıkılmış, A., Şahbaz, Ü., & Peker, S. (1997). Hizmet içi eğitim programlarının öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarına etkisi. 7. *Özel Eğitim Günleri, Bildiriler*. Eskişehir: Karatepe Yayınları, 33-38.

Ek 1:

Kaynaştırma-Durum Belirleme Anketi Öğretmen Formu Yanıtları

	n	%
1. Okulunuzda engelli öğrencilerin kaynaştırılmasına yönelik fiziksel düzenlemeler yapıldı mı?		
Evet	170	19,1
Hayır	721	80,9
Cevabınız <u>evet</u> ise aşağıda belirtilen yerlerden hangisinde/hangilerinde düzenlemeler yapıldığını işaretleyiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
2a. Sınıfın yeri	102	11,2
2b. Okuldaki merdivenler	35	3,9
2c. Tuvaletler	48	5,3
2d. Okul kantininin yeri	20	2,2
2e. Okuldaki diğer birimler (fen laboratuvarı, spor salonu, bilgisayar odası, rehberlik servisi vb.)	25	2,8
2f. Okul bahçesi	32	3,5
3. Sınıfınızda engelli öğrencinin kaynaştırılmasına yönelik fiziksel düzenlemeler yapıldı mı?		
Evet	332	37,9
Hayır	544	62,1
Cevabınız <u>evet</u> ise aşağıda belirtilen düzenlemelerden hangisinin/hangilerinin yapıldığını işaretleyiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
4a. Engelli öğrencinin tahtayı rahatça izleyebileceği bir yere (ön sıralara) oturması sağlandı.	310	34,2
4b. Engelli çocuğun oturma yeri dikkatini dağıtmayacak biçimde (cam kenarından, manto/palto askıları, panolardan uzak) düzenlendi.	217	23,9
4c. Sınıf mevcudu engelli öğrencinin kaynaştırılmasına uygun olarak (20-25 öğrenci) düzenlendi.	42	4,6
4d. Sınıfın ışıklandırılması engelli öğrencinin gereksinimlerine göre düzenlendi.	39	4,3
4e. Sınıftaki materyaller (tahta/silgi, askı, dolap vb) engelli öğrencinin rahatlıkla ulaşabileceği biçimde düzenlendi.	101	11,1
5. Kaynaştırma konusunda eğitim aldınız mı?		
Evet	165	18,4
Hayır	734	81,6
Cevabınız <u>evet</u> ise aşağıda belirtilen seçeneklerden hangisi yoluyla eğitim aldığınızı işaretleyiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
6a. Üniversite eğitimi sırasında özel eğitim ile ilgili ders/dersler aldım.	79	8,7
6b. Lisans eğitimimi özel eğitim alanında tamamladım.	6	0,7
6c. Lisansüstü/lisans tamamlama eğitimi sırasında özel eğitim alanına ilişkin ders/dersler aldım.	22	2,4
6d. Özel eğitim konusunda hizmet içi eğitim programına/programlarına katıldım.	93	10,3
7. Sınıfınıza yerleştirilmeden önce engelli öğrenci hakkında bilgi aldınız mı?		
Evet	423	48,0
Hayır	459	52,0
Cevabınız <u>evet</u> ise aşağıdaki seçeneklerden hangisi yoluyla bilgi aldığınızı işaretleyiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
8a. Okul müdürü	145	16,0
8b. Okul rehberlik servisi.	168	18,5
8c. Rehberlik araştırma merkezi	108	11,9

8d. Öğrencinin ailesi	269	29,7
8e. Öğrenciyi izleyen uzman/uzmanlar grubu	24	2,6
8f. Öğrencinin destek eğitim almış olduğu özel eğitim kurumundaki personel	25	2,8
Ne tip bir bilgilendirme olduğunu aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz).		
9a. Çocuğun engeline ilişkin kısa bir açıklama	305	33,6
9b. Çocuğun değerlendirme sonuçlarına ilişkin bilgi	180	19,8
9c. Çocuğun gelişim özelliklerine ve gereksinimlerine ilişkin bilgi	176	19,4
9d. Çocuğun eğitiminde yapılacak düzenlemelere ilişkin bilgi	106	11,7
9e. Çocuğun evdeki davranışlarına ilişkin bilgi	224	24,7
10. Engelli öğrencinin kaynaştırılmasına yönelik bilginizin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?		
Evet	121	13,6
Hayır	766	86,4
Cevabınız <u>hayır</u> ise aşağıdaki konulardan hangisi/hangilerinde eğitim almaya gereksinim duyduğunuzu belirtiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.).		
11a. Farklı engel grupları ve bu gruplarda yer alan çocukların genel özelliklerine ilişkin bilgi	383	42,2
11b. Programı çocukların özelliklerine göre uyarlamaya ilişkin bilgi	382	42,1
11c. Eğitim materyallerine ilişkin bilgi	252	27,8
11d. Öğretim yöntemlerine ilişkin bilgi	408	45,0
11e. Fiziksel ortama yönelik düzenlemelerin yapılması konusunda bilgi	167	18,4
11f. Sınıf yönetimi ve davranış değiştirme tekniklerine ilişkin bilgi	264	29,1
11h. Engelli çocukların aileleriyle işbirliği yapma konusunda bilgi	174	19,2
11i. Sınıftaki diğer öğrencileri bilgilendirme konusunda bilgi	96	10,6
11j. Diğer öğrenci velilerini bilgilendirme hakkında bilgi	384	42,3
11k. Engelli öğrencilere sosyal beceri kazandırılması hakkında bilgi	21	2,3
12. Kaynaştırma konusunda eğitim almak için bir talebiniz oldu mu?		
Evet	92	10,3
Hayır	800	89,7
Cevabınız <u>hayır</u> ise nedenini aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
13a. Eğitim alma gereksinimim olduğunu düşünmüyorum.	160	17,6
13b. Yardım için nereye başvuracağımı bilmiyorum.	164	18,1
13c. Yeterince bilgiye ulaşamıyorum	263	29,0
13d. Bu tür taleplerin okul idaresi tarafından olumlu karşılanmayacağını düşünüyorum.	18	2,0
Kaynaştırma eğitimi konusunda düzenlenecek olan bir eğitim çalışmasının nasıl olmasını tercih ettiğinizi belirtiniz? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
14a. Yazılı bilgi şeklinde	299	33,0
14b. Çalışma grubu, çalıştay vb. şekilde	321	35,4
14c. Yaz döneminde düzenlenen kurslar şeklinde	236	26,0
14d. Sınıf içi yardım şeklinde	306	33,7
15. Sınıfınızdaki diğer öğrenciler engelli öğrenci hakkında bilgilendirildi mi?		
Evet	609	68,3
Hayır	283	31,7
Cevabınız <u>evet</u> ise kim tarafından bilgilendirildi? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		

16a. Sınıf öğretmeni	574	63,3
16b. Rehber öğretmeni	121	13,3
16c. Konuyla ilgili uzman	11	1,2
16d. Aile	77	8,5
Sınıftaki diğer öğrenciler nasıl bilgilendirildi? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)		
17a. Ders sırasında kısa bir açıklama yapılarak	496	54,7
17b. Gelişim özellikleri ve gereksinimleri hakkında bilgi verilerek	346	38,1
17c. Rol oynama tekniği ile engelli çocuğun özelliklerine ilişkin bir çalışma yapılarak	76	8,4
17d. Film izleme gibi görsel materyaller yoluyla bir bilgilendirme çalışması yapılarak	18	2,0
17e. Konuyla ilgili bir uzman davet edilerek	26	2,9
Sınıfınızdaki diğer öğrencilere ne tip bilgiler verildiğini aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
18a. Engel durumu hakkında bilgi.	370	40,8
18b. Öğrencilerin engelli arkadaşlarına nasıl yardım edeceğine ilişkin bilgi.	499	55,0
19. Sınıfınızda bulunan engelli öğrencinin sınıfın gereklerini karşılayabileceğini düşünüyor musunuz?		
Evet	332	38,3
Hayır	534	61,7
Cevabınız <u>evet</u> ise nedenini aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
20a. Engelli öğrenci akademik olarak diğer öğrencilerin düzeyine yakın	116	12,8
20b. Engelli öğrencinin davranış problemleri yok	236	26,0
20c. Engelli öğrenci arkadaşları tarafından seviliyor.	259	28,6
21. Sınıfınızda bulunan engelli öğrencinin kaynaştırılmasına yönelik yardım (destek hizmet) alıyor musunuz?		
Evet	347	39,8
Hayır	524	60,2
Cevabınız <u>evet</u> ise aşağıdaki seçeneklerin hangisinden destek hizmet aldınız? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
22a. Okul rehberlik servisi	254	28,0
22b. Gezici özel eğitim öğretmeni	9	1,0
22c. Rehberlik araştırma merkezi	109	12,0
22d. Gönüllüler (anne-baba, öğrenci vb.)	73	8,0
22e. Çocuğün devam ettiği resmi veya özel özel eğitim kurumu	44	4,9
Aldığınız yardımın hangi alanlarda olduğunu aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
23a. Engelli öğrencilerin değerlendirilmesi	176	19,4
23b. Engelli öğrencinin gereksinimlerine göre programın uyarlanması	125	13,8
23c. Öğretim tekniklerinin uygulanması	93	10,3
23d. Öğretim materyallerinin engelli öğrencinin gereksinimlerine göre uyarlanması/hazırlanması	44	44,9
23e. Fiziksel ortama yönelik düzenlemelerin yapılması	56	6,2
23f. Sınıftaki diğer öğrencilerin hazırlanması	123	13,6
23g. Sınıf yönetimi ve davranış kontrolü	107	11,8
24. Sınıfınızda bulunan engelli öğrenci destek hizmet alıyor mu?		
Evet	294	35,5
Hayır	535	64,5

Cevabınız <u>evet</u> ise nerede alıyor? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
25a. Kaynak oda	6	0,7
25b. Gezici özel eğitim öğretmeni	8	0,9
25c. Sınıf içi yardım (Bir başka öğretmen, uzman vb. tarafından)	53	5,9
25d. Okul rehberlik servisi	150	16,6
25e. Rehberlik araştırma merkezi	66	7,3
25f. Öğrencinin evinde	39	4,3
25g. Resmi ve özel özel eğitim kurumu	95	10,5
Öğrencinin destek eğitim alma sıklığını aşağıdaki seçeneklerden işaretleyerek belirtiniz.		
26a. Hergün düzenli	44	4,9
26b. Haftada 2-3 gün	88	9,7
26c. Haftada bir gün	93	10,3
27. Sınıfınızda bulunan engelli öğrenci için Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı hazırlandı mı?		
Evet	190	22,9
Hayır	640	77,1
Cevabınız <u>evet</u> ise Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı kim/kimler tarafından hazırlandı? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
28a. Sınıf öğretmeni (siz)	153	16,9
28b. Rehber öğretmen	57	6,3
28c. Rehberlik Araştırma Merkezi	23	2,5
29. Sınıfınızda bulunan engelli öğrenci için mevcut müfredat programını mı uyguluyorsunuz?		
Evet	591	70,9
Hayır	242	29,1
Cevabınız <u>evet</u> ise bu programı uygularken ne tür bir düzenleme yaptığınızı aşağıdaki seçeneklerden belirtiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
30a. Sık tekrarlar yapıyorum.	436	48,6
30b. Ek materyaller hazırlıyorum.	151	16,8
30c. Derse katılımını teşvik ediyorum.	483	53,8
30d. Eve ek ödevler veriyorum.	210	23,4
30e. Okulda ders dışında öğrenciyle çalışıyorum.	129	14,4
31. Sınıfınızda bulunan engelli çocuk aileleriyle işbirliği yapıyor musunuz?		
Evet	622	74,1
Hayır	217	25,9
Cevabınız <u>hayır</u> ise nedenini aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
32a. Zamanının olmayışı.	17	1,9
32b. Ailelerle nasıl çalışacağıma ilişkin bilgimin olmayışı.	36	4,0
32c. Ailenin katılmaya isteksiz olması.	138	15,4
32d. Ailenin zamanının olmayışı.	54	6,0
Cevabınız <u>evet</u> ise ailelerle nasıl bir işbirliği yaptığınızı aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)		
33a. Anne ve babayı bilgilendirme	446	49,7
33b. Anne ve baba ile çocuğun durumuna ilişkin düzenli görüşmeler yapma	403	44,9
33c. Çocuğun gösterdiği gelişim ile değerlendirme sonuçlarını aile ile paylaşma	361	40,2
33d. Her gün evde yapabilecekleri etkinliklere/ yardımlara ilişkin yazılı bilgi gönderme	112	12,5

Ek: 2

Kaynaştırma-Durum Belirleme Anketi Okul Müdürü Formu

	n	%
1. Okulunuzun kaynaştırma çalışmalarının yürütülebilmesi için uygun olduğunu düşünüyor musunuz?		
Evet	116	22,4
Hayır	401	77,6
Cevabınız <u>hayır</u> ise nedenini aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz. Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.		
2a. Okulun fiziksel düzenlemeleri uygun değil.	258	49,7
2b. Sınıflardaki öğrenci sayısı çok fazla.	165	31,8
2c. Sınıf öğretmenleri sınıflarına engelli öğrencinin alınmasına istekli değil.	182	35,1
2d. Sınıf öğretmenleri kaynaştırma konusunda yeterli bilgiye sahip değil.	298	57,4
2e. Diğer öğrencilerin aileleri engelli öğrencilerin kaynaştırılmasına istekli değil.	152	29,3
3. Kaynaştırma konusunda eğitim aldınız mı?		
Evet	95	18,4
Hayır	421	81,6
Cevabınız <u>evet</u> ise aşağıda belirtilen seçeneklerden hangisi yoluyla eğitim aldığınızı işaretleyiniz. Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.		
4a. Lisansımı özel eğitim alanında yaptım	44	8,5
4b. Üniversite eğitimi sırasında özel eğitim ile ilgili ders/dersler aldım.	26	5,0
4c. Lisansüstü / Lisans tamamlama eğitimi sırasında özel eğitim alanına ilişkin ders/dersler aldım.	49	9,4
4d. Özel eğitim konusunda hizmet içi eğitim programına / programlarına katıldım.	17	3,3
5. Engelli öğrencinin kaynaştırılmasına yönelik daha fazla bilgi almaya gereksinim duyuyor musunuz?		
Evet	457	89,1
Hayır	56	10,6
Cevabınız <u>evet</u> ise aşağıda belirtilen konulardan hangisi / hangilerinde bilgi almaya gereksinim duyduğunuzu belirtiniz. Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.		
6a. Farklı engel gruplarına ilişkin bilgi.	294	56,6
6b. Kaynaştırma konusundaki yasal düzenlemelere ilişkin bilgi.	248	47,8
6c. Sınıf öğretmenlerinin kabulü ve desteğine ilişkin bilgi	238	45,9
6d. Fiziksel koşulları uyarlama konusunda bilgi	266	51,3
6e. Destek uzmanlardan yardım alma konusunda bilgi	207	39,9
6f. Engelli öğrenci aileleri ile işbirliği yapma konusunda bilgi	140	27,0
6g. Diğer öğrenci velilerini bilgilendirme konusunda bilgi	14	2,7
7. Kaynaştırma öğrencisi okulunuza gönderilmeden önce öğrenciye ilişkin bilgilendirildiniz mi?		
Evet	143	28,0
Hayır	367	72,0
8a. Rehberlik Araştırma Merkezi.	130	25,0
8b. İl Özel Eğitim Kurulu	11	2,1
Ne tip bir bilgilendirme yapıldığını belirtiniz. Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.		
9a. Çocuğun engeline ilişkin bilgi	119	22,9

9b. Çocuğun özelliklerine ve gereksinimlerine ilişkin bilgi	91	17,5
9c. Öğretim sırasında yapılacak düzenlemelere ilişkin bilgi	53	10,2
10. Kaynaştırma öğrencisi okulunuza gelmeden önce ortam, öğretmen ve diğer öğrenciler hazırlanıyor mu?		
Evet	104	20,4
Hayır	406	79,6
11a. Yapılacak düzenlemelere ilişkin yeterli bilgiye sahip elemanın olmayışı	303	58,4
11b. Herhangi bir hazırlık yapılmasına ihtiyaç olmaması	26	5,8
11c. Zaman ve kaynakların sınırlı olması	203	39,1
Cevabınız <u>evet</u> ise bu hazırlama çalışmasının kimler tarafından yapıldığını aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz.		
12a. Okul müdürü	81	15,6
12b. Rehber öğretmen	81	15,6
12c. Sınıf öğretmeni	82	15,8
12d. Özel eğitimci	12	2,3
12e. Rehberlik Araştırma Merkezi	55	10,6
12f. Çocuğu izleyen uzman / uzmanlar	9	1,7
Ne tip bir hazırlık çalışması yapıldığını aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz. Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.		
13a. Fiziksel ortama ilişkin düzenlemeler yapılıyor.	51	9,8
13b. Müfredata ilişkin uyarlama çalışması yapılıyor.	73	14,1
13c. Sınıf öğretmenleri bilgilendiriliyor.	177	34,1
13d. Diğer öğrenciler bilgilendiriliyor.	114	22,0
14. Okulunuzdaki kaynaştırma uygulaması nedeniyle herhangi bir destek alıyor musunuz?		
Evet	40	7,8
Hayır	471	92,2
15a. Maddi destek	4	0,8
15b. Ek personel sağlanması	7	1,3
15c. Materyal alınması	17	3,3
Bu desteği nereden aldığınızı belirtiniz. Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.		
16a. Milli Eğitim Bakanlığı	19	3,7
16b. Engelli çocukların aileleri	10	1,9
16c. Diğer çocukların aileleri	1	0,2
16d. Çeşitli dernekler, vakıflar vb.	6	1,2

Ek 3:

Kaynaştırma-Durum Belirleme Anketi Anne-Baba Formu

	n	%
1. Yerleştirildiği sınıf çocuğunuzun özelliklerine uygun mu?		
Evet	638	56,2
Hayır	498	43,8
Cevabınız <u>hayır</u> ise nedenini aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz).		
2a. Okulun fiziksel koşulları uygun değil.	228	20,0
2b. Sınıfın fiziksel koşulları uygun değil	226	19,8
2c. Müfredat programı çocuğumun gereksinimlerine göre uyarlanmıyor.	299	26,2
2d. Çocuğumun öğretmeni onunla yeterince ilgilenmiyor	110	9,6
2e. Çocuğum sınıfta diğer öğrenciler tarafından dışlanıyor, alay ediliyor.	165	14,5
Çocuğunuzun hangi ortamda eğitim almasını tercih edersiniz?		
3a. Yatılı özel eğitim okulu	104	9,1
3b. Gündüzlü özel eğitim okulu	258	22,6
3c. Normal okulda özel sınıf	359	31,5
3d. Normal okulda normal sınıf	454	39,8
3e. Normal sınıfta eğitim alıp, gerektiğinde kaynak odaya gitmesi	66	5,8
4. Çocuğunuzun eğitimini evde sürdürmeye yönelik olarak eğitim aldınız mı?		
Evet	237	20,8
Hayır	900	79,2
Cevabınız <u>evet</u> ise ne tip bir eğitim aldığınızı aşağıdaki seçeneklerden işaretleyerek belirtiniz (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)		
5a. Evde nasıl eğitim vereceğimi anlatan film, kitap, broşür gibi araçlar yoluyla	83	7,3
5b. Okula çağrılan uzmanların çocuğumun eğitimi hakkında bilgi vermesi yoluyla	73	6,4
5c. Sınıf öğretmenimizin evde neler yapmam gerektiği konusunda beni bilgilendirmesi yoluyla	186	16,3
5d. Sınıf öğretmenimizin evde neyi nasıl öğreteceğimi göstermesi yoluyla	141	12,4
5e. Sınıf öğretmenimizin evde neyi nasıl öğreteceğimi anlatan yazılı materyaller vermesi yoluyla	69	6,1
5f. Özel eğitim kurumlarından aldığım bilgi yoluyla	115	10,1
5g. Okulda yılda birkaç kez yapılan toplantılar yoluyla	69	6,1
6. Çocuğunuzun eğitimine evde yardım edebiliyor musunuz?		
Evet	536	47,1
Hayır	601	52,9
Cevabınız <u>hayır</u> ise nedenini aşağıdaki seçeneklerden işaretleyiniz. Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.		
7a. Zamanım yok.	209	18,3
7b. Evde nasıl yardımcı olacağımı bilmiyorum.	425	37,3
7c. Okulda neler öğretildiğini bilmiyorum	212	18,6

7d. Evde yeterli materyal (araç-gereç) yok.	250	21,9
7e. Okulda aldığı eğitimin yeterli olduğunu düşünüyorum.	126	11,1
7f. Sınıf öğretmeninden yeterli destek alamıyorum.	60	5,3
8. Çocuğunuzun eğitimine ilişkin daha fazla bilgi ve/veya yardım almak ister misiniz?		
Evet	1041	92,3
Hayır	87	7,7
Cevabınız <u>evet</u> ise ne tür bir bilgi/ yardım almak istediğimizi belirtiniz. (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz).		
9a. Çocuğumun engelinin nedenlerinin neler olduğu	370	32,5
9b. Çocuğumla ilgili gelecekteki ve şimdiki eğitim olanaklarının neler olduğu	619	54,3
9c. Çocuğumun ve benim yasal haklarımın neler olduğu	328	28,8
9d. Çocuğuma yeni bir bilgiyi/beceriye nasıl öğreteceğim	641	56,2
9e. Çocuğumun öğretmeni ile nasıl işbirliği yapacağım	287	25,2
9f. Sınıftaki diğer çocuklara çocuğumu nasıl kabul ettireceğim	227	19,9
9g. Çocuğumda gözlediğim olumsuz (istenmeyen) davranışları nasıl ortadan kaldıracam	521	45,7